

К. В. Дубич,
к. пед. н., доцент, докторант кафедри соціальної і гуманітарної політики,
Національна академія державного управління при Президентові України м. Київ

ОСВІТНІЙ МЕХАНІЗМ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНИМИ ПОСЛУГАМИ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН РЕАЛІЗАЦІЇ

K. Dubych,
Ph.D. in Pedagogy, Associate Professor, Post-Doctoral Student of the Social and Humanitarian Policy Faculty,
the National Academy of Public Administration, Office the President of Ukraine, Kyiv

EDUCATIONAL MECHANISM IN PUBLIC ADMINISTRATION OF SOCIAL SERVICES IN UKRAINE: THE CURRENT STATE OF IMPLEMENTATION

У статті дано визначення поняття "освітній механізм державного управління соціальними послугами". Виявлено, що стан професійної підготовки фахівців для системи надання соціальних послуг в Україні є незадовільним. Виокремлено та проаналізовано ключові проблеми, що виникають в Україні в ході реалізації освітнього механізму державного управління соціальними послугами та визначено магістральні напрями його удосконалення.

In the article the term of 'public administration of social services' has been defined. It was revealed that the state in staffing of social services in Ukraine is unsatisfactory. The key current issues that arise in Ukraine in the course of the implementation of educational mechanism in public administration of social services have been determined and analyzed, as well as the main areas for improvement have been identified.

*Ключові слова: державне управління, освітній механізм, соціальні послуги, кадрове забезпечення.
Key words: public administration, educational mechanism, social services, staffing.*

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Ефективність вітчизняної системи надання соціальних послуг залишається на сьогодні вкрай низькою. Потреба в обсягах таких послуг для осіб, що перебувають у складних життєвих обставинах і не можуть їх самостійно подолати у декілька разів перевищує їх пропозицію, їх якість є незадовільною, а самі соціальні послуги фактично підмінені різними пільгами, соціальними виплатами, матеріальною допомогою та ін. Варто відмітити, що ще в 2003 р. було прийнято Закон України "Про соціальні послуги" [8], який де-юре став поворотною точкою в трансформації системи соцзабез, яку успадкувала Україна з радянських часів її історії, в сучасну європейську систему надання соціальних послуг. Утім, де-факто положення багатьох статей вказаного закону не вдається втілити на практиці. Однією з причин цього є відсутність належної розробленості та впровадження механізмів державного управління соціальними послугами як у галузевій науці, так і в нормотворчій та практичній діяльності, пов'язаній з наданням соціальних послуг в Україні.

Питання проведення ґрунтовних наукових досліджень механізмів державного управління соціальними послугами актуалізується також і в контексті інтеграції України до ЄС, що сьогодні є одним із пріоритетних завдань держави; забезпечення реалізації визначених Основним законом України прав і свобод людини і громадянина; наближення стандартів життя українців до європейських. Про необхідність модернізації діючої системи надання соціальних послуг, зокрема шляхом розроблення та впровадження ефективних механізмів державного управління такими послугами, зазначається в Стратегії реформування системи надання соціальних послуг та в затвердженому Кабінетом Міністрів України відповідному плані заходів на 2013—2016 роки [6]. А відтак, вказана тематика має науково-прикладну значимість, є витребуваною реаліями сьогодення, що власне і зумовило її вибір автором та потребу в проведенні в межах даної статті дослідження окремих її аспектів.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ, В ЯКИХ ЗАПОЧАТКОВАНО РОЗВ'ЯЗАННЯ ДАНОЇ ПРОБЛЕМИ І НА ЯКІ СПИРАЄТЬСЯ АВТОР

Джерельною базою написання цієї статті стала низка наукових праць, публікацій вітчизняних вчених і дос-

лідників, які через призму різних галузей науки в тій чи іншій мірі досліджували аспекти професійної підготовки фахівців для системи надання соціальних послуг населенню. Термінологія дослідження, концептуальні засади та теоретичні проблеми розвитку професійної підготовки соціальних працівників, в розрізі державно-управлінської та педагогічної науки вивчалися автором в енциклопедичних виданнях з державного управління, педагогіки та соціальної роботи, авторами яких є українські вчені В. Бакуменко, М. Білинська, І. Грицьак, В. Загорський, Ю. Ковбасюк, В. Князєв, А. Михненко, П. Надолішній, І. Розпутенко, Ю. Сурмін, В. Кремінь, І. Мигович, К. Астахова, І. Зверєва, Н. Кривоконь, Л. Міщик, В. Поліщука та ін.

Кращому розумінню спектру професійної підготовки соціальних працівників, питань розроблення навчальних планів та реалізації професійної підготовки в Україні сприяли роботи Л. Тютті, І. Іванової, Т. Семігіної, Н. Кабаченко, А. Ярошенко, Т. Шаповалової, В. Васильєва, М. Головатого та ін. Науковий інтерес автора викликали ідеї щодо вдосконалення навчального процесу за Болонською системою, які викладено в працях В. Кремена, Г. Шевченко, С. Болюбаша, С. Ніколаєнка та ін.

ВИДІЛЕННЯ НЕВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ

Незважаючи на інтерес науковців, дослідників до різних аспектів державного управління, професійної підготовки, освітній механізм державного управління соціальними послугами залишається недостатньо мірою розкритим наразі на теоретичному рівні. Багато хто з науковців схиляється до думки, що освіта в системі соціального захисту населення є здебільше проблемою педагогічною, з чим автор погоджується частково. Як переконує практика, масштаби та наслідки впливу цієї проблеми виходять за межі педагогіки, оскільки низький рівень професійної підготовки фахівців сфери надання соціальних послуг призводить до неефективного використання матеріальних і фінансових ресурсів, низької якості соціальних послуг та ін. Неналежне кадрове забезпечення надання соціальних послуг в Україні, головним аспектом якого є освітній механізм державного управління, не тільки негативно позначається на ефективності та якості таких послуг, але й фактично "паралізує" реалізацію ст. 17 (регламентує кадрове забезпечення в цій сфері) Закону України "Про соціальні послуги" [8] та відповідні галузеві реформи. Статтю присвячено професійному навчанню, підготовці, перепідготовці та підвищенню кваліфікації соціальних працівників, які автор досліджує через призму освітнього механізму державного управління соціальними послугами.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є визначення сучасного стану реалізації освітнього механізму державного управління соціальними послугами в Україні.

Для досягнення визначеної мети поставлено такі завдання: дати визначення поняття "освітній механізм державного управління соціальними послугами"; визначити сучасний стан і виокремити проблеми реалізації освітнього механізму державного управління соціальними послугами в Україні; сформулювати стратегічні на-

прями удосконалення освітнього механізму державного управління соціальними послугами.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ З ПОВНИМ ОБГРУНТУВАННЯМ ОТРИМАНИХ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

На початку проведення дослідження статті доцільно розкрити базове поняття, а саме: "освітній механізм державного управління соціальними послугами", під яким автор пропонує розуміти державно-управлінські принципи, форми та методи впливу на професійне навчання, підготовку, перепідготовку, підвищення кваліфікації та атестацію фахівців у сфері надання таких послуг.

Освітня складова є важливим питанням не тільки для сфери надання соціальних послуг, але й для будь-якої іншої сфери чи галузі в суспільстві. "Кадри вирішують все" — ця крилата фраза радянських часів, не втратила, а, навпаки, в реаліях сьогодення набуває все більшої актуальності в Україні. Дійсно, в епоху інформаційного суспільства, базовими складовими якого є інформація та знання, рушійною силою його розвитку є не стільки фінансовий капітал чи засоби виробництва, як людина, її знання, вміння, рівень кваліфікації, професійні якості, що сьогодні ототожнюється з поняттям людський капітал.

Соціальні працівники є одним із ключових чинників, що впливає на ефективність державного управління соціальними послугами, якість та інші параметри їх надання. З практики добре відомо, що низькі рівні підготовки, кваліфікації та професіоналізму соціальних працівників зумовлюють неналежне виконання покладених на них функціональних повноважень і обов'язків, знижують ефективність використання бюджетних соціальних видатків та інших ресурсів.

Утім, проведений аналіз окремих статистичних даних [8, с. 30] дає підстави стверджувати про незадовільні рівні кадрового забезпечення, фахової підготовки працівників вітчизняної системи надання соціальних послуг. Так, у 2012 р. в установах, закладах Міністерства соціальної політики України (далі — Мінсоцполітики) та в його територіальних органах працює приблизно 148 тис. осіб, з яких тільки 16,5 тис. осіб мають вищу фахову освіту! Судячи з наведених вище даних, професійно підготовлених соціальних працівників в Україні катастрофічно не вистачає. Варто відмітити, що соціальні заклади, служби відрізняються між собою специфікою діяльності, а відтак, потребують кваліфікованих кадрів різних рівнів підготовки та спеціалізацій.

Неналежне забезпечення кваліфікованими кадрами системи соціальних послуг вкрай негативно позначається на успішності та ефективності управління, здійснюваного на всіх її рівнях управління. Дефіцит кваліфікованих кадрів певною мірою гальмує і процес реформування системи соціального захисту населення. Втім, варто відмітити, що здійснювані сьогодні у вітчизняній системі соціального захисту реформи відзначаються хаотичністю, безсистемністю, непослідовністю та незавершеністю. Очевидно, що якість навчання, підготовки та підвищення кваліфікації соціальних працівників залежить від реформ та політики в галузі освіти.

Відповідно до ст. 1 Закону України "Про соціальні послуги" 8 соціальні послуги надають соціальні працівники, які є професійно підготовленими фахівцями та мають необхідну кваліфікацію у сфері соціальної роботи. Іншими словами, надавати соціальні послуги мають право працівники, що отримали відповідний рівень освіти. Професійна підготовка соціальних працівників в Україні перебуває в стадії трансформації.

Нашарування реформ у галузі освіти та системі соціального захисту дуже ускладнює якість професійної підготовки соціальних працівників. Ці реформи змусили перш за все, провести аналіз вітчизняних і міжнародних класифікаторів професій та виконуваних професійних функцій напряму підготовки "соціальна робота" і показали невідповідність їх галузі знань 0402 "Соціологія", тому що згідно класифікатора видів економічної діяльності (КВЕД) соціальні послуги віднесено до галузі знань 1301 "Соціальне забезпечення" і було узаконено Постановою Кабінету Міністрів України в 2007 році.

Відповідно до класифікатора професій [7], починаючи з 2010 р. фахівців "соціальні працівники" згруповано за кодом 346 та розмежовано з фахівцями групи "соціолог". З метою приведення державної системи класифікації, кодування техніко-економічної та соціальної інформації у відповідність до міжнародної статистичної Класифікації видів діяльності NACE в Україні з 1 січня 2012 р. набув чинності класифікатор видів економічної діяльності ДК 009:2010 (далі КВЕД). Відповідно до КВЕД [2] соціальні послуги не віднесено до окремого виду економічної діяльності, а згруповано в галузі "Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги" за кодом Q 87 (надання послуг догляду із забезпеченням проживання) та Q 88 (надання соціальної допомоги без забезпечення проживання).

Аналіз зарубіжної практики щодо визначення рівнів кваліфікації та професійних угруповань соціальних працівників [9, с. 10—11] дав змогу сформулювати такі тези:

— соціальні працівники, що мають відповідну професійну підготовку та рівень кваліфікації є ключовими надавачами соціальних послуг;

— національні системи класифікацій професій соціальних працівників розробляють відповідно до описів професійних груп ISCO-88*, що полегшує переведення національних даних і міжнародний обмін професійною інформацією;

— у країнах світу загальноприйнятого підходу до визначення рівнів класифікації соціальних працівників немає — спільними є вимоги до базової освіти в соціальній роботі (рівень бакалавра) та досвід професійної діяльності.

Відповідно до ст. 6 Закону України "Про вищу освіту" [4] в Україні можна отримати освіту за спеціальністю "соціальна робота" таких освітньо-кваліфікаційних рівнів: молодший спеціаліст, бакалавр, спеціаліст і магістр. У вищих навчальних закладах (далі ВНЗ) підготовка фахівців всіх освітньо-кваліфікаційних рівнів за вказаними напрямом і спеціальністю здійснюється за відповідними освітньо-професійними програмами. За-

раз в Україні освіту за спеціальністю "соціальна робота" галузі знань 1301 "Соціальне забезпечення" можна отримати в більш як 50 навчальних закладах I — IV рівнів акредитації, в галузевих інститутах, інститутах післядипломної освіти та перекваліфікації. Провідними ВНЗ України, що здійснюють підготовку в галузі знань 1301 "соціальне забезпечення" напряму підготовки "соціальна робота" є: Київський національний університет ім. Т.Г. Шевченка, Національний педагогічний університет ім. М. Драгоманова, Національний університет "Києво-Могилянська Академія", Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля, Донецький державний університет ім. Лесі Українки, Харківський державний педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди, Львівський державний університет "Львівська політехніка", Відкритий міжнародний університет розвитку людини "Україна" та ін. [9, с. 30—33].

Освітня підготовка соціальних працівників здійснюється у ВНЗ за спеціальними програмами, в яких визначено відповідні вимоги до рівня оволодіння певною сукупністю умінь, навичок, необхідних для майбутньої професійної діяльності. Відповідно до ст. 7 проекту Закону України "Про вищу освіту" [5] документ про вищу освіту державного зразка видається ВНЗ тільки за акредитованою освітньою програмою.

Емпіричний досвід, набутий автором у вітчизняній освітній галузі, дає підстави стверджувати про відсутність узгоджених, уніфікованих навчальних планів, дисциплін, програм практики, інших навчальних документів. Навчально-методичною базою за напрямом підготовки "соціальна робота" є напрацьовані переважно за кордоном досвід і практика, експертно-аналітичні матеріали міжнародних проектів, здійснених в Україні. А відтак, в Україні відсутня загальноприйнята на державному рівні єдина модель професійної підготовки соціальних працівників.

Суттєвим недоліком освітнього механізму державного управління соціальними послугами є відсутність єдиних стандартів ліцензування напряму підготовки "соціальна робота" галузі знань 1301 "соціальне забезпечення" на підставі яких розробляються навчальні плани з тих дисциплін вивчення яких і забезпечує відповідний рівень професійної підготовки. На вирішення цієї ситуації Міністерством освіти і науки України створена науково-методична комісія (НМК) з розроблення єдиного стандарту з ліцензування та акредитації напряму підготовки "соціальна робота", але це процес дуже кропіткий і на даний час ВНЗ розробляють навчальні програми галузі знань 1301 "Соціальне забезпечення" напряму підготовки "соціальна робота" через призму свого бачення і вносять туди дисципліни, орієнтуючись на тих науковців, яких вони мають у своєму арсеналі (соціологів, психологів, педагогів, юристів тощо). Проведений фахівцями НМК аналіз показав, що не всі ВНЗ внесли до навчальних планів відповідні корективи, які пов'язані зі зміною галузей знань 0402 "соціологія" на 1301 "соціальне забезпечення".

На думку автора, програми підготовки соціальних працівників обов'язково мають враховувати психологічні та профорієнтаційні характеристики студента,

Примітка. ISCO 88 — від англ. International Standard Classification of Occupations — Міжнародна стандартна класифікація професій, яку ухвалено на Міжнародній конференції статистики праці Міжнародного бюро праці.

профіль і специфіку соціальної служби, в якій він має намір працювати; бути зорієнтованими на засвоєння відповідних теоретичних знань і практичних навиків. Наприклад, якщо студент буде працювати в соціальній службі сім'ї, дітей та молоді, то в навчальних дисциплінах (дитяча, вікова та соціальна психологія, соціальна педагогіка тощо) повинна бути врахована специфіка роботи саме з цими категоріями населення, якщо в департаменті з надання соціальних послуг, то майбутній випускник повинен вміти складати план, робити обґрунтування, економічні розрахунки соціальних послуг, заповнювати звітну документацію. А відтак, дисципліни повинні бути спрямовані на вивчення відповідних функціональних завдань і обов'язків. Всупереч цій логіці, сьогодні у ВНЗ, що проводять підготовку соціальних працівників, вивчаються і вносяться на державні екзамени дисципліни з соціології, психології, при цьому не зважаючи на зміну галузі знань. Так, випускники Національного технічного університету "Київський політехнічний інститут" складають іспит з соціології і захищають дипломну роботу, у Відкритому міжнародному університеті розвитку людини "Україна" захищають дипломну роботу і складають державні іспити з соціології, соціальної психології, соціальної роботи [3, с. 67].

Як відомо, на сьогодні переважає більшість соціальних служб, установ сфери надання соціальних послуг в Україні має державну форму власності та відносяться до державного суспільного сектору. Втім, сучасна практика підготовки соціальних працівників у ВНЗ свідчить про відсутність у навчальних планах вивчення дисциплін з державного управління соціальними службами, цією галуззю в цілому, відсутні також відповідні підручники. Як наслідок, випускники ВНЗ за фахом соціальний працівник мають погану обізнаність про рівні державного управління соціальними послугами та соціального захисту, функціональні повноваження, що виконують відповідні центральні, регіональні та місцеві органи управління, їх рівні взаємодії та відповідальності тощо.

На думку автора, для усунення зазначених вище недоліків при акредитації напряму підготовки "соціальна робота" необхідно зобов'язати вносити в нормативну частину навчальних планів ВНЗ дисципліни галузі знань 1301 "соціальне забезпечення", державного управління системою соціального захисту населення. Професійна підготовка соціальних працівників обов'язково має бути спеціалізованою, чітко спрямованою на отримання певної спеціалізації в наданні соціальних послуг різним категоріям клієнтів (дітям-сиротам, інвалідам, людям похилого віку тощо). У цьому контексті важливо прийняти до уваги, що: спеціальність — це сукупність знань, умінь і навичок, отриманих в результаті навчання, що забезпечують виконання певного виду професійної діяльності відповідно до кваліфікації, що присвоюється; спеціалізація — це категорія професійної освіти, вид занять для набуття здатності виконувати окремі завдання та обов'язки, які мають особливості, в межах спеціальності [1, с. 868].

У продовження викладено вище варто відмітити, що на сьогодні немає професійної спеціалізації за напрямом підготовки "соціальна робота" освітньо-кваліфікаційного рівня спеціаліст і магістр. Як наслідок, студенти мають певний рівень обізнаності про систему соціаль-

ного захисту населення, але в достатній мірі не отримують знання та не набувають вмінь з конкретного напрямку професійної діяльності. Наприклад, з надання паліативної та хоспісної допомоги, з соціальної роботи з наркозалежними, соціальної роботи вдома, соціально-трудова адаптації, соціально-фізичної реабілітації тощо. Розробленню видів спеціалізації підготовки соціальних працівників сфери надання соціальних послуг має передувати здійснення ґрунтовного аналізу освітньо-кваліфікаційних характеристик галузі знань 1301 "соціальне забезпечення" напряму підготовки "соціальна робота".

На думку автора, на період відсутності спеціалізації напряму підготовки "соціальна робота" проблему укомплектування соціальних установ, закладів і служб фахівцями відповідного профілю роботи (соціальна робота вдома, соціальна робота з паліативної та хоспісної допомоги тощо) можна вирішити шляхом атестації соціальних працівників, фахівців що надають соціальні послуги. Критеріями такої атестації мають стати набутий працівниками практичний досвід, знання, вміння та навички роботи з різними категоріями клієнтів з надання соціальних послуг.

У зв'язку з підписанням Україною Болонської Декларації та перехід на підготовку фахівців за освітньо-кваліфікаційними рівнями бакалавр-магістр, з'явилися певні прогалини, тому що в цьому переліку випадає два освітньо-кваліфікаційні рівні підготовки, що існували в старій моделі освіти України: молодший спеціаліст та спеціаліст. Як відомо, система соціального захисту потребує соціальних робітників з надання соціальних послуг, тому, що соціальні послуги надаються за трьома рівнями: вищий рівень — планування, координація та контроль за наданням соціальних послуг (магістри); середній рівень — обґрунтування, економічні обрахунки соціальних послуг, документальний супровід (бакалаври, спеціалісти); нижній рівень — безпосереднє обслуговування та надання соціальних послуг (молодші спеціалісти — соціальні робітники). При трансформації освітньо-кваліфікаційних рівнів за стандартами Болонської системи соціальні робітники випадають з цього переліку, що вимагає додаткових змін та перепрофілювання тих закладів, які цю підготовку здійснювали і запровадження змін нормативно-правового характеру в освітньо-кваліфікаційних рівнях.

Слід акцентувати увагу і на тому, що Болонська система освіти націлена на практичну складову підготовки фахівців, тоді як успадкована Україною від СРСР система професійної освіти базувалася на двох складових: теоретично-методологічній та практичній. А спеціалізація професії передбачає, насамперед, науково-педагогічну та науково-дослідну підготовку [1, с. 473]. Калькування зарубіжних освітніх технологій без врахування набутого позитивного досвіду минулого може призвести до втрати теоретично-методологічної складової навчального процесу, що знизить рівень професійності фахівця системи соціального захисту населення.

Важливе значення в професійній підготовці соціальних працівників, як надавачів соціальних послуг має практика. Аналіз навчальних планів ВНЗ показав, що години виділені на практичну підготовку дуже різняться

ся між собою і складають розрив від 10 % до 30% навчального часу [2, с. 37]. Такий розрив є неприпустимим, а тому необхідно обґрунтовано, за єдиним показником встановити необхідний для практичної підготовки студентів відсоток.

На підставі викладеного вище можна резюмувати, що сьогодні рівні професійної підготовки фахівців спеціальності "соціальна робота" галузі знань 1301 "соціальне забезпечення" та застосування випускниками ВНЗ отриманих знань і вмінь є вкрай низькими, що зумовлено певними причинами, зокрема:

— слабкими зв'язками ВНЗ з інституційними структурами системи соціального захисту, суб'єктами, що надають соціальні послуги та недостатньою співпрацею з представниками міжнародних донорських проектів, галузі освіти, ВНЗ щодо внесення в навчальні програми напрацьованого у проектах матеріалу, практичного досвіду впровадження інноваційних технологій надання соціальних послуг, на базі чого можна було б розробляти і вносити корективи в підручники;

— високі навантаження й інтенсивність графіку роботи соціальних працівників, відсутність погодження між територіальними органами, структурними підрозділами соціального захисту населення та ВНЗ про внесення відповідних змін до робочого процесу призводять до пасивності, небажання з боку державних службовців і соціальних працівників позитивно вирішувати питання проходження практики та стажування студентів у соціальних службах, галузевих державних закладах та ін.;

— відсутністю належного фінансування заходів щодо проходження студентами практики в організаціях, установах, закладах, соціальних службах системи соціального захисту, незацікавленістю соціальних працівників виконувати додаткові навантаження.

З огляду на викладене вище та набутий автором емпіричний у сфері соціального захисту досвід дає йому змогу внести пропозицію щодо необхідності налагодження зв'язків, співпраці між Мінсоцполітики України і МОН України з питань розроблення організаційно-адміністративної структури практичної підготовки студентів ВНЗ, визначення матеріальної мотивації працівників системи соціального захисту та забезпечення відповідного контролю зі сторони ВНЗ щодо проходження практики студентів в організаціях, установах, закладах та соціальних службах з акцентуванням уваги на якості її проведення.

Потребує невідкладного вирішення питання навчально-методичного забезпечення навчального процесу галузі знань "соціальне забезпечення" напряму підготовки "соціальна робота". На сьогодні розроблення методичного забезпечення навчального процесу для новоствореної галузі знань 1301 "соціальне забезпечення" відбувається вкрай повільно. Внаслідок чого студентам доводиться використовувати для навчання підручники "старого" зразка, затверджених МОН ще в 1996 р. для галузі знань "соціологія", на базі якої до 2007 р. здійснювалася професійна підготовка соціальних працівників. Організаційні недоліки у вирішенні вказано питання певною мірою пов'язані з відсутністю належного фінансування процесу створення пакетів навчально-методичних

комплексів, розроблення для галузі знань 1301 "соціальне забезпечення" нових підручників, посібників, найбільш важливими з яких є технології та специфіка надання соціальних послуг, профілактика соціально-економічних явищ серед маргінальних груп, інноваційні підходи до соціальної роботи та ін. Зрозуміло, що зволікання з вирішенням цього питання вкрай негативно позначається на якості професійної підготовки соціальних працівників та, як наслідок, — на якості надання соціальних послуг.

Важливим аспектом освітнього механізму державного управління соціальними послугами є підвищення кваліфікації та перепідготовка соціальних працівників, яка має проводитися з урахуванням кращого вітчизняного та зарубіжного досвіду, сучасних інноваційних підходів, здійснюваних сьогодні в Україні реформ. Вітчизняна система надання соціальних послуг не може функціонувати ефективно, а положення Закону України "Про соціальні послуги" [8] ст. 17, що визначає вимоги до кадрового забезпечення сфери таких послуг, виконуватися повною мірою, якщо тільки 9 % працівників цієї галузі мають вищу фахову освіту [8, с. 30]. А відтак, актуальною є потреба в підвищенні кваліфікації соціальних працівників, яку відповідно до ст. 7 Закону [8] мають право проводити навчальні заклади (в т. ч. заклади післядипломної освіти) з відповідною ліцензією. Здійснений автором аналіз окремих навчальних планів підвищення кваліфікації та перепідготовка соціальних працівників виявлено: формальний підхід до їх розроблення; зорієнтованість змісту навчального матеріалу на теоретичні аспекти системи соціального обслуговування, слабкий зв'язок з практикою та побіжність у розкритті технологічних процесів, впроваджуваних інновацій і здійснюваних сучасних реформ у вітчизняній сфері надання соціальних послуг.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Результати проведеного вище дослідження дають підстави зробити такі висновки:

1. Запропоновано авторське визначення поняття "освітній механізм державного управління соціальними послугами" як сукупність принципів, форм і методів державно-управлінського впливу на професійне навчання, підготовку, перепідготовку, підвищення кваліфікації та атестацію фахівців у сфері надання соціальних послуг.

2. Визначено, що кадрове забезпечення сфери надання соціальних послуг, складовою якого є освітній механізм державного управління такими послугами, є вкрай незадовільним (приблизно 9 % працівників у цій сфері мають фахову освіту), що, по суті, унеможливує реалізацію ст. 17 чинного Закону України "Про соціальні послуги" та здійснювані у цій сфері трансформації. Разом з тим, аналіз зарубіжної практики виявив, що соціальні послуги мають право надавати соціальні працівники, що отримали відповідну базову освіту, пройшли професійну підготовку та мають рівень кваліфікації в цій сфері не нижче бакалавра.

3. Вивчення наукових джерел та емпіричний досвід, набутий автором в освіті та в системі соціаль-

ного захисту населення, дали змогу виокремити проблеми, що виникають у процесі реалізації освітнього механізму державного управління соціальними послугами, найбільш важливими з яких є такі: відсутність визначеної на державному рівні моделі, уніфікованої навчально-методичної бази фахової підготовки соціальних працівників; немає єдиних стандартів ліцензування й акредитації напряму підготовки "соціальна робота" галузі знань 1301 "соціальне забезпечення"; відсутність спеціалізованої професійної підготовки соціальних працівників, зокрема в сфері надання соціальних послуг конкретним категоріям клієнтів; спрямованість навчального процесу на отримання студентами теоретичних знань, що не відповідають значною мірою сучасним вимогам, та брак практичної підготовки, яка забезпечує перетворення теоретичних знань в практичні; неналежне фінансування заходів щодо проходження студентами практики, розроблення навчально-методичних комплексів тощо.

4. На підставі результатів проведеного дослідження автором визначено такі вектори удосконалення освітнього механізму державного управління соціальними послугами: розроблення та впровадження державної політики щодо професійного навчання, підготовки, перепідготовки, підвищення кваліфікації й атестації фахівців у сфері надання таких послуг, невід'ємними складовими якої мають бути відповідні державні професійні стандарти, система ліцензування та акредитації ВНЗ; покращення фінансування системи соціальних послуг, включаючи її освітню складову; посилення взаємодії між Мінсоцполітики України і МОН України, між ВНЗ і суб'єктами, що надають соціальні послуги, територіальними органами соціального захисту, освіти, представниками міжнародних проєктів з питань удосконалення підготовки соціальних працівників.

До перспективних напрямів подальших розвідок у даному напрямі слід віднести: аналіз інструментів освітнього механізму державного управління соціальними послугами (професійна підготовка, перепідготовка та підвищення кваліфікації соціальних працівників); проведення наукових досліджень щодо розроблення спеціалізацій галузі знань 1301 "соціальне забезпечення" напряму підготовки "соціальна робота".

Література:

1. Енциклопедія освіти / Нац. акад. пед. наук України; гол. ред. В. Кремень. — К.: Юрінком Інтер, 2008. — 1040 с.
2. Класифікатор професій ДК 003:2010 (Додатки А, Б, В): [Наказ Держспоживстандарт України від 28 серп. 2010 р. № 327 (із змінами і допов., внесен. згідно із 1 Наказом у 2013 р.)] // Портал "Ліга-Закон": веб-сайт. — 2014. — Режим доступу: <http://search.ligazakon.ua>.
3. Матеріали науково-методичної комісії МОН України. — К.: 2013. — 275 с.
4. Про вищу освіту: [Закон України від 17 січня 2002 р. № 2984-III (із змінами, внесен. згідно із 18 Законами в 2003-2014 рр.)] // Офіц. вісн. України: офіц. вид. — 2002. — 7 бер. (№ 8). — С. 1. — Ст. 327.

5. Про вищу освіту: [Закону України — 2014 р. реєстр. № 1187-2 // Верховна Рада України: офіц. веб-сайт. — 2014] [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=45512

6. Про затвердження плану заходів на 2013-2016 роки щодо реалізації Стратегії реформування системи надання соціальних послуг: [Розпорядження Кабінету Міністрів України від 13 бер. 2013 р. № 208-р.] // Офіц. вісн. України. — 2013. -19 квіт. — Ст. 962.

7. Про затвердження та скасування національних класифікаторів: [Наказ Державного комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики від 11 жов. 2010 р. № 457 (із змінами і допов., внесен. згідно із 2 Наказами в 2010—2013 рр.)] [Електронний ресурс] // Портал "Ліга-Закон": веб-сайт. — 2014. — Режим доступу: <http://search.ligazakon.ua>.

8. Про соціальні послуги: Закон України від 19 черв. 2003 р. № 966-IV (із змінами, внесен. згідно із 8 Законами в 2004—2012 рр.) // Офіц. вісн. України. — 2003. — 1 серп. (№ 29). — С. 52. — Ст. 1435.

9. Звіт за результатами аналізу діяльності надавачів соціальних послуг (персоналу) [Електронний ресурс] // Проєкт ПРООН "Підтримка реформи соціального сектору в Україні". — 2012. — Режим доступу: http://www.undp.org.ua/files/ua_1704.pdf

References:

1. Kremen', V. (2008), *Entsyklopediia osvity* [Encyclopedia of Education], Yurinkom Inter, Kyiv, Ukraine.
2. State Committee of Ukraine for Technical Regulation and Consumer Policy (2010), "Classification of occupations SC 003: 2010 (Annexes A, B, C)", available at: <http://search.ligazakon.ua> (Accessed 26 Jan 2014).
3. Ministry of Education and Science of Ukraine (2013), *Materialy naukovo-metodychnoi komisii MON Ukrainy* [Proceedings of the methodical commission MES of Ukraine], Ministry of Education and Science of Ukraine, Kyiv, Ukraine.
4. Verkhovna Rada of Ukraine (2002), Law "On education", Official. Visn. Ukraine, vol. 8, p. 1.
5. Verkhovna Rada of Ukraine (2014), Law "On education", available at: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=45512 (Accessed 26 Jan 2014).
6. Cabinet of Ministers of Ukraine (2013), "On the Action Plan for 2013—2016 years to implement the strategy of reforming the system of social services", Official. Visn. Ukraine, vol. 28.
7. State Committee of Ukraine for Technical Regulation and Consumer Policy (2010), "Approval and abolition of national qualifiers", available at: <http://search.ligazakon.ua> (Accessed 26 Jan 2014).
8. Verkhovna Rada of Ukraine (2003), Law "On Social Services", official. Visn. Ukraine, vol. 29, p. 52.
9. UNDP (2012), "Report on the analysis of social service providers (staff)", UNDP Project "Support for social sector reform in Ukraine.", available at: http://www.undp.org.ua/files/ua_1704.pdf (Accessed 26 Jan 2014).

Стаття надійшла до редакції 03.02.2015 р.